

શ્રી દેશી નાટક સમાજ [બ્રાંચ]

રાજ તિલક.

નાટકનાં ગાયનો તથા ટુંક સાર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
મણીલાલ એચ. ઝવેરી.

પ્રથમ આવૃત્તિ ... પ્રત ૨૦૦૦

કિંમત રૂા. ૦—૪—૦

સુરત બુરાનપુરી ભાગળ પગથીઆ શેરીના નાકે
આવેલા "શ્રી લક્ષ્મી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના"
માલીકઃ—હીરાલાલ ચંદુલાલે છાપ્યું.

પ્રયોજકના બે બોલ

પ્રિય પ્રેક્ષક, જે કથાને આધારે રા'માંડલીક લખાયેલ છે, તેજ ઇતિહાસ પર રા'માંડલીક લખાતાં પહેલાં આ "રાજ તિલક" નાટક લખાયો હતો એ વાત રા'માંડલીકના લેખક, માલેક તેમજ શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજના માજી ડાયરેક્ટર મ્હારા પરમ સ્નેહી ભાઇ **મુળચંદ વલ્લભ નાયક (મામા)** સારી રીતે જાણે છે. તફરમચીનો દોષ ન આવે તે માટે આટલો પ્રમાણિક ખુલાસો કરવાની ફરજ પડી છે.

આ નાટકને નવા સીન સીનેરીથી શોભાવવા શ્રી દેશી નાટક સમાજના માલિક શેઠ **ચંદુલાલ દલસુખરામ ઝવેરીએ** જે ભારે ખર્ચ કર્યો છે તે માટે તેમનો તેમજ મજકુર કંપનીના આદેશ મેનેજર રા. **રા. પુરૂષોત્તમ ઇશ્વરભાઇ અમીન** તેમજ ડાયરેક્ટર નાયક **ભલજી મોતીરામે** આ નાટકને ટુંકી મુદતમાં કુશળતાથી રીહર્સલ કરવામાં જે તનતોડ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે તે માટે અંતઃકરણપુર્વક તેમનો આભાર માનું છું. અને **નાયક લાલજી બાપુજીએ** બીન સ્વાર્થે મને યોગ્ય સુચના અને સહાય આપી છે તે માટે તેમનો પણ આ તકે આભાર માનું છું.

ચારણ જાત શુરવીર તેમજ રાજ્યભક્ત છે એ ઇતિહાસ પ્રસિધ્ધ વાત છે. દેવી નાગલ અને તેમના સંતાન (આ નાટકના નાયક) પ્રજાવત્સલ હોવાથી તેમની સત્તા રાજસત્તાથી પણ પ્રબળ હતી એ પણ ઇતિહાસ પ્રસિધ્ધ વાત છે એ દ્રષ્ટિબિંદુપર લક્ષ રાખી આ નાટક લખાયો છે અને હેને રંગભુમીને અનુકુળ કરતાં પણ ઇતિહાસ અવિકૃત રહે તે માટે બનતી સંભાળ રાખી છે તો પણ ગુણ દોષ હોય તે હંસવૃત્તિ રાખી ક્ષીર ન્યાયે ગ્રહણ કરવાની સુજ્ઞ પ્રેક્ષકને પ્રાર્થના છે.

સુરત પ્રિન્સેસ થીએટર — લી. પ્રજાપ્રેમનો અભિલાષી,—પ્રયોજક

રાજ તિલક નાટકના પાત્રોના નામ. તથા રૂપક પાત્રો.

ઐક્યતા દેવી.... ....વિશ્વને આરામ આપનાર મહાશક્તિ.
પ્રભુભાવ ....મનુષ્યોને દેવ બનાવનાર સદ્ભાવ.
કામ ક્રોધ લોભ મદ મોહ———મનુષ્યોને રાક્ષસ બનાવનાર દુર્ભાવો
ક્રિતિસ્તા ....ગિરનારના શુભેચ્છક મંગળ સત્વો.

પુ.વર્ગ-સુરમોહન (નાગાર્જુન)દેવી નાગલનો પ્રજાવત્સલ સંતાન.
માંડલીક ....જૂનાગઢનો છેલ્લો રજપુત રાજા.
શાહઆલમ....(પ્રભુનો પ્રેમ વરસો) પવિત્ર સાંઈ-સુલતાનના વાલી
મહમુદશાહ.... ....ગુજરાતનો ભાલો સુલતાન (બેગડો)
ખલીલ ....સુલતાનનો શાહજાદો.
દિલાવર ....સુલતાનનો સેનાપતિ.
કેસરસિંહ ....માંડલીકનો પિત્રાઈ કાકો
નરસિંહરામ......શ્રી બાલમુકુંદજીના પરમભક્ત(નરસિંહ મેહેત
દિલારામ .... રાજચારણ મંજરીનો પતિ.
મોર .... શ્રીમંત ચારણ મંજરીનો પિતા
ઉસ્તાદ.... ... . મહા ચારણ મંજરીનો ઉમેદવાર.
વિનાયક .... જૂનાગઢનો દંડનાયક.
વિમળશાહ.... ... ... જૂનાગઢનો નગરશેઠ.
ધિરાજી ... ... મેર લોકોનો નાયક.
સ્ત્રી વર્ગ.—દેવી નાગલ... . . ..સુરમોહનની માતા.
દેવી મીનલ... ... .સુરમોહનની ધર્મપત્નિ.
રાણી ... ... માંડલીકની રાણી.
રાજમાતા ... ... માંડલીકની માતા.
મંજરી ... ...મોરની પુત્રી-દિલારામની પત્નિ.
બંશરી પ્રતિમા ... ...મીનલની બાળસહચરી
દિલજાન ... ... જાસુસ નાયકા.
જાનકી ... ... ઠગ જોગણ માંડલીકની મદદગાર.
મોહિની ... ...વિમળશાહની ધર્મપત્નિ.
એ સિવાય સનિકો, સભાજનો. દારૂડીઆઓ, પ્રજાજન, ખવાસ ઈ.

॥ શ્રી ॥

રાજ તિલક નાટકનો ટુંકસાર.

અંક પહેલો

પ્ર. ૧ લો—સોરઠના સિંહદ્વાર આગળ દેવી એકયતા ગિરનારનાં મંગલ સત્વો સાથે પ્રભુનું મંગલ સ્તવન તેમજ પાવન તિર્થના યશોગાન કરે છે. તે પછી કામ ક્રોધાદિ પ્રસિધ પાંચ ઠગો દેવદુર્ગ (જુનાગઢ) ની પ્રજા પર પોતાની મોહજાળ ફેલાવવાના ઉદેશથી આવે છે દેવી એકયતા તેને અટકાવે છે. અને તેમના પર ધિક્કાર વરસાવે છે તેથી પાંચે મળી તેને ઘાયલ કરે છે. એટલે પ્રભુભાવ પ્રકટ થાય છે અને એકયતાને બચાવે છે, અને આશ્વાસન આપે છે એ તકનો લાભ લઇ પાંચે ઠગો છુપી રીતે જીર્ણદુર્ગમાં જાય છે અને પોતાનું આવાહન કરતા રાજા અને અમલદારોને પોતાનાં વાહન બનાવે છે, તેમના જવાથી દેશના ઉધ્ધારનું ચિંતન કરતો પ્રભુભાવ આ પાવન ધામનો સમુલ નાશ ન થાય તે માટે દેવી એકયતાને સૂક્ષ્મ શરીરે દેવી નગરની પુત્રવધુ દેવી મીનલ પાસે રહેવા ફરમાવે છે; અને પોતે સુલતાન મહમુદશાહના વાલી શાહઆલમ સાંઇ પાસે જાય છે.

પ્ર ૨ જો—પતિ ચીંતનમાં નિમગ્ન દેવી મીનલ અને તેની બાળસહચરીઓને કામ પ્રકટ થઇ પુષ્પબાણ મારે છે પણ મીનલ પર એ બાણ નિષ્ફળ જાય છે. બાલસહચરીઓનો વિનોદ ચાલે

છે એટલામાં મીનલનો પતિ સુરમોહન (નાગાર્જુન) જુનાગઢ ગયો હતો ત્યાંથી આવી પહોંચે છે. વિશુધ્ધ દંપતિનો વિનોદ મીનલ જેવી પવિત્ર સ્ત્રીનો સ્વામી અને સાધ્વી માતાનો સંતાન હોવાથી સુરમોહન પોતાને સંપુર્ણ સુખી માને છે એટલામાં સાંઇ શાહઆલમ (પ્રભૂનો પ્રેમ વગેરો) આવી ચઢે છે અને 'સુખ હંમેશા રહેનું નથી, તેમજ ખરૂં સુખ જુદી વસ્તુ છે' તે જોવું હોય તો માયા અને મોહાંધ રાજાની સેવાનો ત્યાગ કરવા સચના કરે છે. સુરમોહન તેમ કરવા ના કહે છે તેથી કેટલીએક આગાહી કરીને જાય છે. સુરમોહન વિસ્મય પામે છે એટલામાં સુલતાનને રોકવા યુધ્ધભૂમીપર ઉપડી જવા રાણીનો આજ્ઞાપત્ર લઇ જાસુસ દિલારામ આવે છે તેથી સુરમોહન વીરાત્મનો સાથે વીરાંગનાઓની આશિષ સાથે રણભૂમી તરફ કુચ કરી જાય છે. જતાં જતાં મંજરી અને દિલારામની મીટામીટ મળે છે.

પ્ર. ૩ જો—પોતાની દીકરી મંજરીને પરણાવવાની ચિંતા કરતા મોર ચારણને ચારણ સ્ત્રીઓ ઉંદ્દ ઉસ્તાદ મળે છે. મોર ઉસ્તાદને પુત્રી આપવા લલચાય છે. ઉસ્તાદ પહેરામણી માંગે છે. તેથી તે નક્કી કરવા મોર તેને ઘરમાં તેડી જાય છે. એટલામાં મંજરી અને તેને શોધતો દિલારામ આવે છે. અને મંજરીના મનોરાજ્યનો ભેદ પામી પ્રસન્ન થાય છે બંનેનો હાસ્યવિનોદ સાંભળી ઊસ્તાદ ઘરમાંથી બહાર આવે છે. અને દિલારામ પર ક્રોધે ભરાય છે. દ્વંદ્વ યુદ્ધમાં ન ફાવતાં ઊસ્તાદ પોતાની મદદે મોરને બોલાવે છે. મોર દિલારામને ઓળખતાં ઊસ્તાદને થાપ આપી બહાર લઇ જાય છે તેથી દિલારામ ને મંજરી ખુશ થાય છે.

પ્ર. ૪ થે:—માંડલીકના કબજામાં પડેલી નગરશેઠ વિમળશાહની ધર્મપત્નિ મોહનીને વિમળશાહનો મોકલેલો સંદેશ દુત કહે છે. પણ મોહબ્બદ માંડલીકને આવતો જોઇ ન્હાસી જાય છે. માંડલીક મોહિનીને મનાવે છે. એટલામાં માંડલીકને પકડવા નીકળેલો સુલતાનનો સેનાપતિ આવે છે. બન્ને વચ્ચે ઝપઝપી થતાં વીર નાયક સુરમોહન રાજાની મદદે આવે છે અને તેને મુક્ત કરાવી ગઢ તરફ વિદાય કરે છે પાછા હઠેલા સેનાપતિની મદદે સુલતાન આવી પહોંચતા પછું યુધ્ધ થાય છે યુધ્ધમાં પરરાજય પામતાં સુરમોહન આપઘાત કરવા જાય છે પણ સુલતાન તેમ કરતા અટકાવી શામ દામથી મેળવી લેવા કોશીશ કરે છે અને તેમાં નિષ્ફળ જતાં સુરમોહનને તોપથી ઉડાડી દેવાનો હુકમ કરે છે. તોપ ગોળાને છાતીપર ઝીલવા તત્પર થયેલો સુરમોહન પોતાને આવું કંગાલ મોત આવતું હોવાથી સંપુર્ણ સુખી માનવાની પોતાની ભુલ સમજે છે. અને અંત સમયે શાહઆલમ! એ ઉદગારો કહાડે છે તેથી શાહઆલમ પ્રગટ થાય છે અને બંને વીરાત્માઓ તેમની ઇચ્છાને માન આપી પરસ્પર ભેટે છે.

ટેબ્લો.

પ્ર. ૫ મો—મંજરી અને દિલારામનો પ્રેમવિનોદ, ઉસ્તાદને મર્કટ બનાવી નચાવવાની બાજી, ઉસ્તાદનું આવવું, અને મંજરીના પ્રેમ માટે મર્કટ બની નાચવું, અંતે ફજેત થતાં ક્રોધે ભરાઇને જવું.

પ્ર. ૬ ઠો.—ગઢ તરફ ન્હાસતાં તૃષાતુર માંડલીક મીનલના હિમોદ્યાનમાં મુર્છિત થાય છે. મીનલ પોતાનો અન્નદાતા સમજી સુશ્રુષા કરે છે. મુર્છા વળતાં પરસ્પર પિછાન થાય છે. રાજા

દેવી મીનલના સૌંદર્યેથી અંજાઇ મોહબદ્ધ થાય છે અને પ્રેમ યાચના કરે છે. મીનલ રાજાને પોતાનો ધર્મ સંભારવા કહે છે. એટલામાં મંજરી સુરમોહન આવ્યાનો સંદેશો લઇ આવે છે. તેથી રાજાને પડતો મુકી મીનલ પતિને મળવા જાય છે. સુરમોહન આવ્યાના ખબર સાંભળી રાજા ચિંતાતુર થાય છે અને વિચારનાં પડે છે. શાહઆલમના સુચવવાથી દેવી મીનલના હાથે રાજ તિલક કરાવવાની કોશીશમાં યોગીના વેશમાં ફરતો સુલતાન વિમળશાહ સાથે સુરમોહનની જાગીર જોવા આવે છે. પણ માંડલીકને જોઇ પાછો જાય છે બીજી તરફથી સુરમોહન સુલેહ માટે જુનાગઢ જતાં મીનલને મળવા આવે છે અને પોતાને ત્યાં રાજાને જોઇ વિસ્મય પામે છે. રાજા સુરમોહનને જોઇ કોઇપણ શરતે પ્રબળ શત્રુ સાથ સુલેહ કરવાનો સમજાવી અત્રેથીજ વિદાય કરે છે અને સુલેહની ખુશાલીમાં સાત દીન ઉત્સાહમાં ગુજારવાનું ફરમાન કહાડે છે,

પ્ર. ૭ મે—રાજરાજેશ્વરના મંદીરમાં સુલેહનો ઉત્સવ, ગરીબોને દાન, રાજયોગીના વેશમાં સુલતાનનું આવવું. દાન લેવા વિનતી કરતાં મીનલને હાથે તિલકની માંગણી. એટલામાં ઉત્સવ નિમિતે રાજાનું આવવું તેના ચમત્કાર અર્થે મીનલનું નાગદેવીના ફરમાવવાથી તિલક કરવા જવું. રાજાનું વારંવાર પાછા ફરવાથી મિનલ રાજ-તિલક સુલતાનને કરે છે તેથી રાજા ક્રોધે ભરાય છે અને સર્વને વિખેરી મીનલની માંગણી કરે છે. નાગદેવીને તુચ્છકારે છેઅને નિરંકુશ થઇ મીનલનું હરણ કરવાની કોશીશ કરે છે. અને પ્રભુભાવ પ્રકટ થઇ રાજાનું સર્વ બળ હરિ નિષ્ફળ કરે છે. વીર હનુમાનની આંખમાંથી તેજ અંબાર ફુટે છે રાજા ગભરાય છે અને મીનલ ખુશ થાયછે. ટેબ્લો.

१२२८ ९

અંક ૨ જો.

પ્ર. ૧ લો.—નિષ્ફળ જવાથી રાજાએ પોતની મદદગાર જા-નકી નામની ઠગ જોગણુ મીનલને સપડાવવા મોકલી હતી તે સુર-મોહનના નામે મીનલને પોતાના અખાડામાં ભોળવી લાવી ફસાવે છે અને તેથી ખુશ થઇ પોતાની માયા જાળનો ભોગ થએલા આબરૂદાર નાં સંતાનો સાથ દારૂનો દોર ચાલુ રાખે છે મીનલ આ સર્વને આ-ત્મબળ આપી સુધારે છે. અને તેઓ જતાં આ જાળમાંથી છુટવા કોશીશ કરે છે એજ અખાડામાં ગુપ્ત વેશે રહેલા સુલતાન તેને દરબારમાં શું બને છે તે બાતમી લાવવા મોકલે છે અને પોતે છાવણી તરફ જવા નીકળતાં સુરમોહન મળે છે તેને સુલેહ માટે દરબારમાં મોકલે છે

પ્ર. ૨ જો—માંડલીક અને હાજી હા કરનાર દરબારીઓને ઢીલ જાન રંગરાગમાં મસ્ત બનાવે છે. દિલારામ રાજાના કાકા કેસરીસિંહ ને તેડી લાવી આ સઘળુ બતાવે છે તેથી તે ઉશ્કેરાય છે ગુરૂ મહાજનશેઠ વચમાં પડીને બંનેને શાંત કરે છે. અહીં સુલતાનનો સુલેહનો સંદેશ લઇ સુરમોહન આવે છે. રાજા તેનાપર દ્રોહનો આરોપ મુકે છે અને દેહાંત દંડ માટે સર્વ સામંતોની અનુમતિ માંગે છે, કેસરીસિંહ તપાસ વિના તેમ કરવા ના પાડે છે તેથી રાજા કેસરીસિંહને કેદ કરવા હુકમ કરે છે તેથી રાણીને સુરમોહન તેમજ કેસરીસિંહનાં બચાવ અર્થે પડદા છોડીને આવવાની ફરજ પડે છે. અને તેથી રાજા ઘણો ખીજવાય છે અને રાણીપર નીચ આળ ચઢાવે છે. વીર રાણી તે સાંભળી ન ગભરાતં

રાજાના દુષ્ટ કર્મો જાહેરમાં મુકે છે તે સાંભળી દિલારામ મીનલને બચાવવા દોડે છે. તેમજ સર્વ દરબારીઓ દરબારનો ત્યાગ કરે છે. દિલારામ મીનલને છોડાવી જાનકીને પકડીને દરબારમાં લાવે છે. રાજા ઝાંખો પડે છે અને સુરમોહનને મારવા જાય છે. પણ રાણી અને કેસરીસીંહ અડગ ઉભા હોવાથી તેમ થઈ શકતું નથી એટલામાં દીલારામના સંકેતથી પ્રજાવર્ગ ધસી આવી રાજાને પોતાની શરણમાં નિષ્ફળ કરે છે

ટેબ્લો.

પ્ર. ૩ જો—રાજાની આવી અધમતા જોઈ રાણી અને મીનલના સમજાવવા છતાં સુરમોહન આવા અધર્મી રાજાના હથીઆર છોડી ચલ્યો જાય છે. તેથી રાણી અને મીનલ દુઃખી થાય છે અને પુરૂષનો સ્વાંગ લઈ રાજમહેલ છોડી જવાનો નીશ્ચય કરે છે. એટલામાં મીનલને પકડવાના દુષ્ટ હેતુથી રાણીને મનાવવાને રાજા આવી પહોંચે છે બીજી તરફથી મીનલને પુરૂષવેશમાં આવતી જોઈ તેને પકડીને રમણ મહેલમાં લાવવા વિનાયકને હુકમ કરી જાય છે. રાણી તલવાર ફેરવતી ચાલી જાય છે પણ બુમ રાણ સાંભળી મદદે આવતો કેસરીસિંહ પકડાય છે. વિનાયકને દાસીઓ આવી ગભરાવે છે. એ તકનો લાભ લઈ મીનલ ચાલી જાય છે અને વિનાયકના બેહાલ થાય છે.

પ્ર ૪ થો—પોતાની જમીનપર રાજલાગો પડવાથી સ્વતંત્ર પણ રાજભક્ત મેર લોકો વિનાયકપર ખીજવાયા છે તેને બનાવટને નિમિત્તે બોલાવી જાનકી; વીનાયકને બદલે સુરમોહન તથા મીનલને તેને હાથે ફસાવે છે અને રીબાવવા સમજાવે છે અને પોતે આ ખબર રાજાને આપવા જાય છે.

પ્ર. ૫ મો મંજરી અને વસંત વિનોદ ચેટકમાં દિલારામ બાદીના કપડાં લઇ આવે છે તેથી મંજરી રીસાય છે અને પટરાણી બનાવવાના પોતાના અભિપ્રાયો પ્રગટ કરે છે. પણ વસંત પોતાની પતિવ્રત ફરજ ને માન આપી બાદીના કામ પ્રારંભ કરે છે. એટલામાં ઉસ્તાદ આવે છે તેને બચડી અને મોરલી [illegible] સંમતિ લેવા સમજાવે છે [illegible] તે કબુલ કરે છે.

પ્ર. ૬ ઠો મેર લોકો કુરબાનીને [illegible] અને દુઃખમાં રીબાવે છે પણ મંગલ આજીજીથી પીગળે છે. બાદલને, સોદાગર સંપૂર્ણ સુખી બનનાર દંપતિ શાહઆલમને શરમાવે છે. શાહઆલમ પ્રગટ થઇ તેમની આ અવસ્થા જોઇ દુઃખી થાય છે એટલામાં મેર લોક આવતું જાય છે. શાહઆલમ પોતાની બાબની ઓળખ દર્શાવે છે. સુરમોહન બાદશાહનું તેઓ સન્માન કરે છે. તેથી ખુશ થાય છે અને મેર નાયક [illegible] હાથ નમાવી સલામ આપે છે ને ચમત્કાર બતાવે છે. સુરમોહન [illegible] પામે છે. એટલામાં [illegible] સુરમોહનની [illegible] માગે છે. સુરમોહન તેમના ગુનાની માફી માગે છે. [illegible]

અંક ૭ મો—ઉતાર [illegible]

મંજરી ઉસ્તાદની નવી જુની બાયડીને તેડી લાવી ઉસ્તાદની ફજેતી કરે છે.

પ્ર ૮ મો—ખાદી નગરમાં સુરમોહન અને મીનલ ગરીબીમાં દિવસ ગુજારે છે. ત્યાં વિનાયક આવી ઠેકડી કરે છે. મીનલ તેમનાપર ધિક્કાર વરસાવે છે વિનાયક ઝાંખો પડી આ અપમાનનો બદલો કેશરીસિંહ વગેરે પર લેવાનું જણાવી જાય છે. સુરમોહન આથી દુઃખ પામે છે. અને આપઘાત કરવાનો વિચાર કરે છે. મીનલ ત્હેને શાંત્વન આપી દેશ ભક્તિ કરવા શસ્ત્ર ધારણ કરવા સ્હમજાવે છે દેશના દુશ્મનની સ્હામે અને અધર્મી રાજાને પક્ષે શસ્ત્ર ધારણ કરવાનું સાંભળતા સુરમોહન ક્રોધે ભરાઇ મીનલને ભુમીપર પછાડે છે તેથી દેવીનો શ્રાપ પામે છે, મીનલની પ્રાર્થનાથી ઉદ્ધારનો માર્ગ દર્શાવી દેવી અંતરધ્યાન થાય છે. અહીં સુરમોહનને શોધતો સુલતાન આવે છે. અને પોતાની કુંબાની આપવા તૈયાર થાય છે. ત્યાં દેવી પ્રકટ થઇ સુરમોહનને સચેતન કરે છે. અને બંને પ્રેમભાવથી મળે છે.

ટેબ્લો.

અંક ૩ જો.

પ્ર. ૧ લો.—જેલમાં કેસરીસિંહ વિગેરે કેદીઓપર વિનાયક ત્રાસ વર્તાવે છે. પ્રજાજન સાથે ભક્ત નરસિંહરામ આવી વિનાયકને ધિક્કારે છે. પ્રજાનું તોફાન જોઈ વિનાયક ક્રોધમાં આવે છે. વિનાયક ગોળીબારના હુકમ આપે છે તેથી કેટલીક પ્રજાનો ભોગ થઈ પડે છે અહીં સુરમોહન તેમજ મીનળ આવી પ્રજાને શાંત કરે છે પણ રાજા આવી તેને પણ બેડી નાંખે છે અને સર્વ પર ત્રાસ વરતાવે છે. નિર્દોષ પર થતાં જુલમ જોઈ સુરમોહન કંપે છે અને પોતાના સર્વસ્વનો ભોગ આપી સર્વને મુક્ત કરાવી. પોતે શસ્ત્ર ધારણ કરી દેશ માટે લડવા રણભૂમી તરફ કૂચ કરીજાયછે

પ્ર. ૨ જો—પોતાની નિરંકૂશતાથી થતો હાહાકાર જોઇ રાજા સંયમી થવા નિશ્ચય કરે છે એટલામાં મીનળ આવે છે. અને ધર્મમર્યાદા ન ઉલ્લંઘવા સમજાવે છે. પણ કોઇપણ રીતે રાજા સમજતો ન હોવાથી પોતાની લાજ પરમાત્માને સોંપે છે. સ્વચ્છંદ રાજા પોતાની વાસનાનો ભોગ થવા દેવી મીનળનો પલ્લવ પકડે છે. ત્યાં એજ વખતે સુલતાન મહેલનો કબજો લે છે અને દિલાવર રાજાને કેદ કરે છે. તેથી સુરમોહન રાજાની મદદે આવે છે. પણ કેસરીસિંહ આવી બંનેને લડતાં અટકાવી સુલેહ કરે છે.

ડ્રૉપ સીન

પ્ર. ૩ જો—નવી જુનીથી અકળાયલો ઉસ્તાદ મંજરીને સતાવતાં મંજરીનો તમાચો ખાય છે તેથી એ વેરનો બદલો મોર પર લેવા ચહાય છે, મોર પોતાની નવીને શોધતો આવે છે અને પ્યાર કરવા જતાં ઘુંઘટ ખુલે છે અને આશુકને બદલે ઉસ્તાદને જોઇ ઉશ્કેરાય છે. ઉસ્તાદ મંજરીને પરણાવવાનું કહે છે. મોર ઇન્કાર કરે છે તેથી મોરને બાંધે છે મંજરી તે જોઇ ગભરાય છે અને દીલારામને સીપાઇ સાથે બોલાવી લાવે છે મોરની ગળચી દાબી કબુલ કરાવવાં મંજરી ઉસ્તાદને અટકાવે છે. ઉસ્તાદ તેને ઉઠાવી ચોબાર ગણવા ચહાય છે પણ પોલીસના હાથમાં સપડાય છે તેથી પસ્તાય છે મોર તેને છોડાવે છે અને મંજરી દિલારામનો હસ્તમિલાપ કરી આપી ખુશ થાય છે.

પ્ર ૪ થો—મીનલ ચિતા સ્થાન અર્થે સ્મશાનમાં આવે છે. સર્વ તેમના આશીશ પામી પાવન થાય છે. સુલતાન મીનલને સતિ થતી જાણી ગમગીન થાય છે. અને કેસરીસિંહની સલાહ પુછે છે. કેસરીસિંહ સોરઠપર ભેદભાવ ભુલી ધર્મ રાજ્ય કરવાનો ઉપદેશ કરે છે સુલતાન અને રાજા સતિને નમે છે. રાજા પોતાના ઉધ્ધારનો ઉપાય પુછે છે. તેને મીનલ શાહઆલમનું શરણ ધરવાની સૂચના કરે છે. અને ચિતામાં પડે છે. સુલતાન ગમગીન થઇ શાહઆલમનું સ્મરણ કરે છે. તથા પ્રકટ થઇ પરિસ્તાનમાં મીનલ પ્રભુભાવ તથા દેવી નાગલનું દિવ્ય સર્વને બતાવી સર્વ પર આશીશ વરસાવે છે દેવીના મીનલના જય જયકાર સાથે ડ્રોપ પડે છે.

ટેબ્લો.

॥ સત્યમ પરંધિમહિ ॥

રાજ તિલક

નાટકના ગાયનો.

અંક ૧ લો.

ઐક્યતા દેવી અને ફિરિસ્તા—

વિદ્ધ મંત્ર ઑંમકાર, શુદ્ધ બુદ્ધ દાતાર,
સૂત્રધાર સ્વયમભુ ! ચેતનનો ચમકાર.—સિદ્ધ૦
વંદન હૃદયરંજન ! પ્રેમતરંગ ! નિરંજન,
મંગલકરો મંગલકર, સંતન ત્રિભુવન મંડન,
અંતર પાવન શંકર ! અમૃત આનંદ સાર—સિદ્ધ૦

ફિરિસ્તા—

૧

પુણ્યશાલીની પ્રસવભૂમી આ સોરઠ સ્વર્ગ સમાન,
સુશોભિત સોરઠ સ્વર્ગ સમાન.
સદ્‌વર્તનથી સોહંતા જનહિત ચિતમાં ચિંતન્તા,
સુર તરૂ જેવા સંતનીઆ ચૌદ રત્ન સમાન,
સુશોભિત સોરઠ સ્વર્ગ સમાન.

સંગીત ઉર સ્નેહગીનતા અમૃત સાવિત્રી સીતાના.
સુર ગંગ સમ નિર્મળ અંગના લક્ષ્મી કુલ કલ્યાણ.
સુશોભિત સોરઠ સ્વર્ગ સમાન.

સખીઓ— ૨

વાયા વ્હાણાં વસંતના આજ,
સુધારો મોંઘા જીવન મનમોહનજી.
અમે આશા ભર્યા શિરતાજ,
પધારી ધન્ય કરો મનમોહનજી.
અંતરમાં આજે ઉગ્યા રાજસ રસ ચમકાર,
અંગ માદન સંચાર શું મન્મથ યુગ અવતાર !
થનગન થનગન ત્રિભુવન નાચે,
તનમન નાચે જનમન રાચે.—થનગન૦
કલિઓને અલિ ચુમતા કરતા અમૃતપાન,
પ્રિતમ ક્યારે પૂરશો, આ અણમુલા અરમાન !
કેમ સહિયે રે કેમ સહિયે કુલ, શરીરે વિષબાણ જીવાડો,
ક્યાં જઇયેરે ક્યાં જઇયે, પરવશ અમૃત પ્રાણ પધારી.
ધન્ય કરો મનમોહનજી-વાયા૦

સખીઓ— ૩

લાલ લાલ ગાલે રસિલા રંગ રાજે !
રહસ્ય અગ અંગ આજે ઉલ્લાસમાં વિરાજે !

બોલ બોલ બાલે ! તું શાને આમ લાજે ?
મધુર ઘેન આંખડીમાં બ્હેનડી શા' કાજે ?

....

સ્મિતને ઓવારણે વ્હાલમને વધાવજે,
સ્નેહને સિંહાસને પ્રિતમને પધરાવજે;
આંખની મીઠાશથી મોહનને લોભાવજે,
પ્રાણના સુવાસ પછી દેવને ધરાવજે.
પછી ?

સ્નેહની શૈય્યામાં સલુણા સંગ જાજે !
ત્હારા અધરના અમૃત આમ પ્રિતમને પાજે !—લાલ૦

નગ્ન મહિલાઓ—
મીનલ–સુરમોહન— } ૪

દેવવંશના અંશ ત્હમે છો, દેવવંશના અંશ,
ચતુર ખંડને ચકિત કર્યા તે ધર્મવંશના અંશ–ત્હમે છો
વિમલ રૂધિર વહે તમ હૃદયે વિલસ તમારા વંશ;
વિમલ યશશાલી પૂર્વજના કિલકિલતા કલહં–ત્હમે છો
સત્યશિલ છે શાસ્ત્ર તમાર, શૌર્ય વિર્યના સંગ,
ધન્ય પ્રસંગ અણુમુલા આજે, ઘુમી ઝુમો રણજંગ–ત્હમેછો
પાવલીયા પાછા ન ધરશો, ધુર્તનો કરજો ધ્વંસ,
વ્હાલવિહારી વ્હેલેરાવળજો, લઇ અમૃતયશ અંગ,–ત્હમેછો

મંજરી— ૫

જોબનીઆ રે જોબનીઆ ! રસઝુલે ઝુલે નવજોબનીઆ !
લોચનીઆં રે લોચનીઆં ! જગ જોઈ ડુબે રસ લોચનીઆં !
ચાહ્યા છે દિલડાં, મનમોહનનાં.
મોંઘા મુલા રસ ચુંબનીઆં ! રસ ચુંબનીઆં !
જગ જોઈ ડુબે રસ લોચનીઆં !
તાલાવેલી થાય સખું ન જાય હુરે ના ! એકરંગું રહેવાય
અમૃતભર મન મહિનીઆ રે મહિનીઆ
જગ જોઈ ડુબે રસ લોચનીઆં ! રે—જોબનીઆ રે૦

મંજરી—લલારામ— ૬

સાહ્યબા સૌથી બાંધી સ્વજનીઆ
વિમલા ગોરી અનારીઆ !
રાખી હૃદયપર રીઝવું મન આનંદ અભિમાન
'અમૃત' પીવરી પ્રેમના મન ભરી કર્યું માન
નવલ આપી જોબનીઆ—સાહ્યબા.
ગુંજ ગુંજનમાં ગુંજતી તું લોચન કંઈ ભાન
અનુ હું કેમ સમજું નહિ છે ભેદ અંતરનો આમ
જોઈ ના જાણે અલબેલીઆં—સાહ્યબા.

સોહિની—માંડલીક ૭

દૂરે ના જાઓ લાજ ગાજની કરો ! ગમારમાં
આવું કંઈ [illegible] ગમારમાં

પ્રેમથી બધાવશું દિલના દરબારમાં
રેહેણીમાં રહીએ રાજ—રાજવી
અમૃત વરસાવશુ પ્રેમ ગુલઝારમાં
તોડો ન પુર્વક પાજ—રાજવી

દિલારામ-મંજરી-ઉસ્તાદ. ૮

ભભક બતાવી પ્યારી ગજબ કર્યો ત્હેં સપડાવ્યો નટખટને
મોહિની! મોહિની! મોહિની! વેચાવ્યા આ મરકટને—ભ૦
જે દશ્યમાં અંધા બની પરનારપર લલચાય છે.
નિશંક તે નિર્લજજનો આ હાલમાં સપડાય છે
પ્રથક ઝુક, હુકહુક, બેટા ચાલ; હુકહુક !
સલામ કર સલામ છે સલામ છે સલામ છે !
અંદરનો ભેદ ભાઇ જોઈ લેજો આમ છે
મંજરી....મંજરી....મંજરી....ના બગાડ મ્હારા વટને—ભ૦

મંજરી— ૯

જોઇ જોઈને દિલદાર ચ્હડતો પ્યારનો ખુમાર !
મ્હારા પ્યારમાં વિહાર કરજો કામના કુમાર !
ત્હારી આંખડલીના માર ! જાણે (વ)જલડીના પ્રહાર !
પ્યારા હાસ્યના અંબાર ! ઝીણી વરસે જાદુધાર !
મ્હારા પ્યારમાં વિહાર—

મ્હારા જોબનીઆના સ્વાર ! મ્હારા હૈયા કેરા હાર
મ્હારા લોચનનીઆંની જ્યોત ! નાનકડી નખરાળી નાર
અમૃત પ્રાણના શીકાર કરવા માંર મારે માર—જોઇ.

ભીનલ— ૧૦

સ્થંભો યમ દંડ-ધરણ સુતો હાયે સિંહ સોરઠનો
ધડકે છાતી શ્રી હરિ રાખો લાજ
પ્રભુ ! ચિન્ત નાહિ રહે ધીર—સુતો૦
ડુબતી તારો નાવડી આ જીવનની
ભય ભંજન તું ત્રાતા બલવીર—સુતો૦

ભીનલ અને માંડલીક— ૧૧

આ જન્મ ધર્યો શા માટે જીવડા શોચ ઘડી સુજાણ,
શોચ ઘડી સુજાણ પુણ્યવંશીના એ સંતાન—આ જન્મ
ભવ્ય પુણ્યના બલથી પામ્યો દેવપક્તિમાં સ્થાન
તેજ પુણ્યના પંથ પરહરતાં પામીશ નર્ક હિન—આ જન્મ
દિવ્ય પ્રેમ છે મંત્ર અમારો જીવન પ્રેમ પ્રધાન,
તેજ પ્રેમના અમૃત સાટે દઇશું દિલના દાન—આ જન્મ

સુરમોહન— ૧૨

ભારભુત જીવવું ! પરવશ સોરઠ !—ભાર૦
હૈવે છળી કર્યો દુશ્મનનો દાસ—ભાર૦

શાંતિ નહિ રહે કાંતિ ન જોઇ જાય,
સંખલા પરની હાથ ! પરવશ પડયા ભ્રાત,
આવા વિખવાદોથી દુઃખી હાય ! સોરઠ !
ત્રાહિ ! ત્રાહિ ! જગતાત્ (૨) ભારભુત૦

નથ મહિલાઓ-મીનલ તથાં માંડલીક— } ૧૩

આંગણીઆ આજ સુહાવો રાજ; વીરવંશી શિરતાજ,
કુમકુમીયે પગલે પધારો રાજ, વીરવંશી શિતાજ,
ભક્તિભાવ ભર થાળ ભર્યો મ્હેં, બહુમાન કુલપાન,
હર્ષજયોત ઝગમગતી હૈયે, ભાગ્યશાળી ભગવાન,
કુમકુમીયા તિલક સ્વીકારો રાજ, વીરવંશી શિરતાજ.
ભેદ નથી રાજા રૈયતમાં દેહ જુદા એક પ્રાણ !
અમે તમારા ત્હમે અમારા ત્યાં આ શા સન્માન !
ફુલ અંજલી આ સ્વીકારો રાજ, વીરવંશી શિરતાજ,
કુમકુમીયાં તિલક સ્વીકારો રાજ, વીરવંશી શિરતાજ.
અવળા મુખ કરો ના રાજન લેજો મધુરી લ્હાણ.
અમૃતને વિખડાં ના માનો યદુકુલ ચતુર સુજાણ.
અંતર ઉજવલીઆ રાખો રાજ, વીરવંશી શિરતાજ.

અંક ૨ બીજો.

મીનલ— ૧૪

જન્મીને જીવજો નિતિપર આશા અમૃતધાર થશે
કરવું હાથે ભરવું હાથે પુન્ય કરો ભવભાર થશે
જુઠી માયાપર મરતાં જગની બાજીમાં હાર થશે
સજવી સમતા તજવી મમતા આ સફલ આવતાર થશે
ધર્મ કર્મને પંથ જતાં અંતે રાજી કિરતાર થશે-જ૦

દિલજાન— ૧૫

મોરે સૈયાં પે બલજૈયાં રે દેખો મય બાલકુંવારી
રસકી ભરી નહિ અંખીઆ મીલાવો
જીગરકે જખ્મ કરેયારે—જીગરકે—
મર ચુકે હમ ઔર ન મારો
હમરી લાજ રખૈયારે—મોરે૦

મંજરી— ૧૬

હારી ભ્રમરીઆ
હારી એ રસિયાથી થૈ હું બેજાર રે-રંજાડી—હારી.
શાણી સખી અલિ છે રસભોગી આપ જઈ રસદાન
હારી હારી, હારી રસબસીયા
ઝુક ન જીગરપર મોહન થઈ મસ્તાન
ધડકે ધડકે મુજ છાતલડીયાં ભુલી ગઇ તનભાન

વિઠ્ઠલ નવકર મધુરા મધુકર તું ગુંજન થઇ ગુલતાન
હાં ધીરી ચતુરા જઈ રસિકને દે અમૃતના પાન-હારી૦

જરી-દિલારામ ૧૭

બની મુંબઇની શેઠાણી હું મોટરમાં ફરૂં
તું પ્હેરે જો આ ખાદી તો હું કબુલ કરૂં
બનું પાટણની પટણાણી રે હું મોજ કરૂં-બની૦
ઘોડા ગાડીઓ મંગાઉં વાડી બંગલા અપાઉં
પણ ખાદી તો પ્હેરાઉં ત્હને મંજરી
સાડી ફેશનેબલ લાવો મ્હરૂં મનડું મનાઓ
વળી એરોપ્લેન મંગાવો આપી વરદી
ઉડે અધ્ધર સરરર રરરર ફરરર રરરર જાયરે હું
ત્હેમાં ફરૂ-બની૦
પ્હેરો હોંસે હોંસે ખાદી પ્યારી એમાં છે આબાદી
મળે આબાદીને જાય ત્હારી રશદી
પૂરો મ્હારા અભલાષ માનો મ્હારી ફરમાશ
મ્હારૂં દિલડું બનાવી દીધું હરદી
હું-યાં-માં-તો થરરર રરરર અરરર રરરર થાયરે હું
કેમ કરૂં-બની૦

રમોહન— ૧૮

મન મોક્ષની આશ ન રાખીશ તું

સદભાગ્યનો અસ્ત સિતારો છે
ધામ ધ । ધનસંપત્ત ક્યાં છે ? ખેલ વિધિનો ન્યારો છે
એક ઉદરને કાજે આજે પ્રાણ પિડિત્ નોધારો છે
આ જગમાં સુખના સૌ સાથી દિવસ વાંકો અમારો છે
નાથ નિરંજન ભવદુખ ભંજન અમૃત સાચો કિનારો છે

મીનલ—(પથ્થમાં) ૧૯

દુઃખહરણ વિધ્ધન સાહ્યક પ્રતિદિન
રહેમ કરો પ્રેમધન ત્રાતા દિનજનનો—દુઃખ૦
માયા ધન નહિ સાથ રાજ ચલિત સાજ
હૃદય રમણુનાથ નિરધન ધન છો—દુઃખ૦

મોર-દિલારામ-નવી જૂની ઉસ્તાદ. ૨૦

બંકા બુલબુલનો પ્રાણ બચાવો રે હાં બચાવો
હાંરે પકડી દિલબરને ઠંડો બનાવો ઠંડો ચલાવો
મ્હારા બાલા જોબન લૂંટાય ઓ મોર બચાવો
રે બચાવો રે બચાવો—બંકા૦
આ જોડી અમારી રંગીલી ન તોડો
શંખણીઓ જાવ ઘર જાવ જાવ જાવ
રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ જેવી બે બાયડી !
છોડી, નહિ ક્રુર થાવ થાવ થાવ,
હાય ! સિતમ સિતમ !

સનમ સનમ!

જૂલમ જૂલમ ! હાય !

મીનલ-સુરમોહન ૨૧

સુતરને તાંતણે સ્વરાજ્યની સિદ્ધિ સમાઇ છે
રૂડા આ રેંટીઆથી તો અમારી બાદશાહી છે
સ્વતંત્ર હિંદને રાખે શરીરે ઢંકવા હાં.
આપે તંદુરસ્તી તો અમારે બાદશાહી છે
ગરીબી હો, ફકીરી હો, અખંડિત આત્મશ્રદ્ધા હો
'અમૃત' આબરૂ રહી તો અમારે બાદશાહી છે

અંક ૩ જો.

——o——

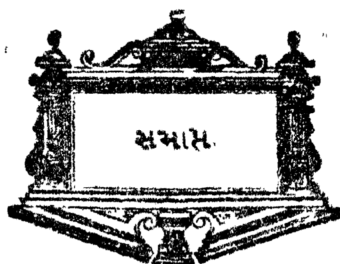
(નાચ)

મોર-દિલારામ-સર્વે— ૨૨

હસતાં રમતાં સઉને ગમતાં હ્રે ગાઓ મુબારક બાદ !
છેવટ સારૂ-તો સૌ સારૂ, હવે કરીએ પ્રભુની યાદ,
ગરબડ સરબડ સૌ થઈ ચુકી અને ગઈ ગુજરી સૌ વાત,
સુંદર નરનારીનો મળી ગયો હાથ !
ધુમધામની ગાઇએ હેવે વધાઇ વધાઇ વધાઇ વધાઇ
ભુલચુકની થઇ ગઇ છે સફાઈ સફાઇ સફાઇ સફાઇ,
હવે બોલો સહુ વંદે માતરમ્ ।

કેસરી---　　　　　૨૩

સહુ ફરજંદ ખુદાનાં છે સહુમાં નુર ખુદાનું છે,
અગર હો હિંદુ યા મુસ્લીમ, સહુ કુદરત ખુદાની છે,
પઢો પુરાણ યા કુરાન, અવસ્તા બાઇબલ ઇન્જલ,
સહુમાં તેજ છે સરખું. સહુ કુદરત ખુદાની છે.
જપો સુખ રામ કે રહેમાન, અગર જરથોસ્ત કે ઇસુ,
જૂદાં છે નામ એ તોપણ, સહુ કુદરત ખુદાની છે.
પ્રભુ છે કાશી કાબામાં, મંદિરો ને મસજીદોમાં.
હરિ હકતાલા એ અમૂલ, સહુ કુદરત ખુદાની છે.

શ્રી

શ્રી દેશી નાટક સમાજ — **જાહેર ખબર.** — ઠે. પ્રીન્સેસ થીએટર, [illegible]

નીચે લખેલાં પુસ્તકો શ્રી દેશી નાટક સમાજનો મુકામ જ્યાં હોય ત્યાંથી અથવા અમદાવાદ તળપદમાં પ્રસિદ્ધ કર્તા પાસેથી મળશે માટે જેઓ સાહેબને જોઈતાં હોય તેઓએ રોકડી કીંમતથી મંગાવી લેવાં. વેલ્યુપેબલ અથવા નોટપેડ કાગળ રાખવામાં આવશે નહીં. નીચેના દરેક પુસ્તકો ચાર આનાની કીંમતે મળશે.

૧ સતિ સંયુક્તા	૧૯ શ્રી ભદ્રાયુ	૩૭ [illegible]
૨ સંગીતલીલાવતી	૨૦ સતી દ્રૌપદી	૩૮ [illegible]
૩ પવિત્ર લીલાવતી	૨૧ [illegible]	૩૯ ગુલબંકાવલી
૪ સતી પાર્વતી	૨૨ શ્રી સંન્યાસી	૪૦ [illegible]
૫ [illegible]	૨૩ જાલીમ ટલીમાં	૪૧ [illegible]
૬ રામ વિયોગ	૨૪ મદન મંજરી	૪૨ નરસીં મહેતા
૭ [illegible]	૨૫ સતી પદ્મિની	૪૩ [illegible]
૮ ભોજ કુમાર	૨૬ [illegible]	૪૪ [illegible]
૯ [illegible]	૨૭ ભગવદ્ગીતા	૪૫ [illegible]
૧૦ ઉમાદેવડી	૨૮ કુલીન નાયક	૪૬ રાજ રતન
૧૧ વીણાવેલી	૨૯ સતી દમયંતી	૪૭ પ્રહ્લાદવિજય
૧૨ વીર વીજય	૩૦ સતી સુલોચના	૪૮ [illegible]
૧૩ મદન મંજરી	૩૧ કેસર કીશોર	૪૯ [illegible]
૧૪ ઉદયભાણ	૩૨ ભદ્રાયુ	૫૦ [illegible] ભા-૨
૧૫ મોહીનીચંદ	૩૩ [illegible]	૫૧ [illegible]
૧૬ વીજય કુમાર	૩૪ ઊર્વશી	૫૨ [illegible] વીજય
૧૭ ગીતા સુંદરી	૩૫ [illegible] કન્યા	૫૩ દેવીદેવયતી
૧૮ સતી સીતા	૩૬ પવિત્ર લક્ષ્મી	૫૪ [illegible]-અશોક